

It is emphasized that an important aspect of the analysis of legal regulation and its mechanism are the directions of its improvement. At the same time, one of the important aspects of solving this problem is to attract scientific potential with the aim of forming a scientific model for the implementation of legal reform.

Analyzing this problem, attention is paid to the quality of the law itself, as the main source of law. The quality of the norm of law is characterized from a social viewpoint as its ability to clearly specify the objectives of legal regulation, to take into account public, group, individual needs and interests as much as possible, to ensure compliance between the chosen methods of legal regulation and the forms of implementation of the norms of law.

Among the directions that affect the process of legal regulation and its effectiveness, an important place is given to legal forecasting and legal monitoring. In the structure of the functioning of the mechanism of legal regulation among its other means, an important role is also recognized of means that are beyond the scope of legal regulation and have been called the legal forms of state activity.

Key words: *legal regulation, mechanism of legal regulation, legal reform, factors of legal regulation, directions of influence on the process of legal regulation, legal forecasting, legal monitoring.*

УДК 340.12

О. Л. БОГІНІЧ,
кандидат юридичних наук

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО УКРАЇНИ ПІСЛЯ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ: УРОКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті аналізуються окремі питання стану громадянського суспільства України як перед Революцією гідності, так і після неї. Досліджуються проблеми взаємовідносин між державою та громадянським суспільством. Зазначаються причини його кризового стану після Революції гідності та визначаються шляхи виходу з цього становища.

Ключові слова: *громадянське суспільство, держава, демократія, права людини, соціальна аномія, державна мова, контроль.*

Богинич О. Л. Гражданское общество Украины после Революции Достоинства: уроки и перспективы

В статье анализируются отдельные вопросы состояния гражданского общества Украины как перед Революцией достоинства, так и после нее. Исследуются проблемы взаимоотношений между государством и гражданским обществом. Указываются причины его кризисного состояния после Революции достоинства и определяются пути выхода из этого положения.

Ключевые слова: *гражданское общество, государство, демократия, права человека, социальная аномия, государственный язык, контроль.*

Boginich O. L. Civil society in Ukraine after the revolution of Dignity: lessons and prospects

The article analyses certain issues of the state of civil society in Ukraine before the Revolution of Dignity, and after it. The problems of relations between the state and civil society are

studied. The reasons of its crisis state after Revolution of Advantage are specified and ways of an exit from this provision are defined.

Key words: *civil society, state, democracy, human rights, social anomie, the state language, control.*

У 2018 р. збігли чотири роки, як відбулась Революція гідності в Україні. У зв'язку з цим, як убачається, можливо зробити певні висновки на основі аналізу тих подій та подій, які відбулися в політико-правовій сфері країни пізніше – аж до сьогоденішнього часу. Чи досягла революція своєї мети, чи отримали задоволення своїх інтересів основні її сили – ось питання, на які маємо дати відповідь. А оскільки головним рушієм революції виступило громадянське суспільство в особі його найбільш активних членів, то наскільки тодішній та тереперішній його стан відповідає меті та результатам цієї революції?

Як відомо, Україна наприкінці 2013 р. наблизилась до системної дисфункції своєї політичної, правової, економічної сфер. Усі зазначені ділянки активності політичного та економічного класу були підпорядковані меті отримання прибутку у неправовий спосіб: політичний клас – шляхом отримання корупційної ренти, економічний – через монополізацію головних економічних сфер виробництва та збуту. У програші, як завжди, опинилася переважна більшість населення України, яке під тиском цих чинників фактично повстало проти існуючого порядку.

Однак слід зазначити, що не все громадянське суспільство узяло активну участь у революції. Більшість його членів займали пасивну позицію, спорадично підтримуючи найбільш ініціативних на Майдані (як головному осередку спротиву) шляхом проведення народних віче у вихідні. Певним винятком є населення західних регіонів України, де від початку до участі у протидії офіційній владі залучались доволі великі групи людей.

Першим загальним гаслом Майдану були політичні вимоги, спрямовані на переформатування влади, пізніше до них долучились і національні. Інакше кажучи, соціальний протест переріс у національний, що зумовлювало певні ризики поглиблення конфронтації.

Громадянське суспільство як таке щодо саме національної ознаки являє собою індивідуальну структуру, що складається з людей різних національностей. Національний характер йому може надати титульна нація, яка становить його більшість. Насамперед це реалізується шляхом визнання за мовою такої нації її статусу як державної, що є обов'язковою для певних сфер діяльності, пов'язаних передусім з функціонуванням публічної сфери. Водночас для країни, де мешкає багато різних національностей, передбачені певні преференції для використання їхніх рідних мов. Остання обставина сприяє національному миру та згоді в таких країнах.

Характер взаємовідносин між громадянським суспільством і державою визначається генетичними та функціональними зв'язками. Громадянське суспільство – це первинне утворення, яке шляхом об'єднання своїх членів у політичний союз створює державу. Таким чином, держава є вторинним утворенням, яке покликане надавати першому певні послуги, за що отримує від нього платню у вигляді податків. Такими послугами, зокрема, виступають законодавча та виконавча діяльність, правоохоронна, охорона від зовнішнього ворога тощо.

Головним призначенням будь-якої держави, яка претендує називатись правовою, є діяльність, пов'язана із забезпеченням реалізації прав громадян, передусім природних. Це, зокрема, право на життя, свободу, безпеку, власність, повагу до гідності. Ці права становлять той базовий рівень, який покликани захищати конституції держав. Уже на їхній основі з розвитком цивілізації формуються політичні, економічні, соціальні права, які за великим рахунком мають похідний характер від природних. Право на мову можна ідентифікувати як природне право, складову права на повагу до гідності. Це дуже «тонка матерія», яку за важливістю можна прирівняти до права на свободу релігії, порушення якого, як відомо, упродовж багатьох століть було джерелом кривавих конфліктів та розбратів. Тому виваженість у цих питаннях є запорукою громадського спокою, і потребує при їх вирішенні суспільного консенсусу та застосування вивіренних міжнародною практикою стандартів у цій галузі.

На жаль, на сьогодні політична влада це завдання не вирішила. Розуміючи, що українська є мовою національної більшості держави (корінної нації) і потребує безперечної підтримки (особливо після радянського періоду, коли відбувалась примусова русифікація), водночас убачається, що її розвитку більше сприяло б поступове впровадження в усі сфери суспільного життя (а не тільки в публічну). Доречними тут є заходи заохочення, а імперативні приписи законів, навпаки, видаються непродуктивними.

Слід зазначити, що громадянське суспільство загалом сприйняло зазначений тренд влади, виявивши при цьому певну амбівалентність (підтримку української мови на офіційних заходах і використання російської в побуті). Зазначене свідчить про певну штучність процесу, на який звертають увагу окремі його представники. Так, зокрема, на форумі громадянського суспільства, який відбувся 17 лютого 2018 р. у Києві, координатор громадського руху «Спільна справа» О. Данилюк заявив, що політики вкотре хочуть нав'язати суспільству передвиборчий дискурс, відірваний від реальності. Хочуть загострити увагу на другорядних гуманітарних питаннях і зробити їх головною темою публічних дискусій. Наше завдання, продовжив він, повернути їх на землю і почати говорити про те, від чого, без перебільшення, залежить існування України та українців. Якщо в наступні п'ять років в Україні не буде створено додатково 1–2 мільйони якісних робочих місць – Україна буде приречена¹.

Як бачимо, українське громадянське суспільство напередодні та після Революції гідності пройшло певний шлях – від соціальних протестів до національно забарвлених. І градус останніх має тенденцію до підвищення з огляду на події на сході України. Що стосується соціальних протестів, які містять політичну та економічну складову, то вони не отримали логічного вирішення. А відтак завдання, які ставила перед собою громадськість, залишилися не виконаними.

Продовжує залишатись високим рівень корупції, причому на вищих щаблях влади. Правоохоронна система, попри наявність нових антикорупційних органів, з цієї ж причини виявилась неефективною. Реформа судової влади проведена на старих методологічних засадах юридичного позитивізму, де кількість науковців як головних adeptів верховенства права була штучно обмежена відповідним законом. До цих вад функціонування політичної та правових систем додалися недолугість економічної політики, що призвело до критичного зниження рівня життя більшості громадян України, реформи пенсійної системи та

охорони здоров'я поставили на межу виживання літніх людей, молодь України стала масово виїжджати за кордон як на навчання, так і з метою працевлаштування, втрачаючи надію на позитивні перспективи на батьківщині. Аналогічні процеси характерні й для людей середнього віку, які вже тривалий час шукають кращої долі за кордоном, і тепер ця тенденція з набуттям України так званого безвізу стрімко зростає.

Причини такого ганебного стану полягають у відсутності системних змін, насамперед у політичній системі України. Влада була безконтрольною упродовж понад чверть століття і залишається в цьому стані дотепер. Якщо перші роки незалежності характеризувались відсутністю громадянського суспільства, то після Помаранчевої революції та Революції гідності воно вже заявило про свою присутність. Але, на жаль, висновків зі своїх поразок воно не зробило. Громадянське суспільство продовжує сподіватись на «добраго», «чесного», «розумного» царя, який після народного повстання почне виконувати свої обіцянки. Проте у разі їх порушення його не можна змінити (звільнити з посади) – відсутні відповідні правові механізми. Цей політичний і правовий нонсенс спеціально закладений у правову систему країни. Як відомо, до цього часу не прийнятий закон про імпічмент президенту, відсутні правові механізми відповідальності народних депутатів України перед своїми виборцями, і останні вимушені пасивно спостерігати як упродовж п'яти років їхні права масово порушуються представницькими органами. Питання про те, кому це вигідно – вочевидь риторичне.

Тож, зрозуміло, що демократія без зворотного зв'язку, відсутності постійного контролю за діями влади з боку громадянського суспільства перетворюється на свою фікцію, яка дає можливість корумпованим політикам збирати ренту, користуючись належністю до влади. Пропозиції щодо поліпшення ситуації існують як у науковій літературі, так і висловлюються окремими опозиційними політиками. Це, зокрема, створення мережі постійного діючого контролю за владою з боку громадянського суспільства шляхом моніторингу її дій через сформовані для цього спеціальні організації (організацію). Наприклад, після Майдану було зареєстроване Всеукраїнське об'єднання «Майдан», яке б могло здійснювати ці функції. У випадку фіксації порушень своїх обов'язків з боку посадових осіб дане об'єднання могло б запропонувати громадянському суспільству ініціювати відставку такого політика або посадовця, застосовуючи механізми їх відповідальності, які повинні бути розроблені та внесені до Конституції України. Досягнення мети контролю за діяльністю влади сприяло б укладанню з вищими посадовими особами держави контрактів з представниками громадянського суспільства, звітування перших раз на рік перед громадами, які їх обрали (перший рік каденції раз на півроку), у разі негативної оцінки передбачалося б усунення їх від посади. Для підвищення відповідальності влади перед суспільством доречною видається ідея введення кримінальної відповідальності для депутатів усіх рівнів за шахрайські дії у випадку відомого порушення ними передвиборчих обіцянок². Існують пропозиції щодо зменшення терміну обрання народних депутатів України з п'яти до двох років, наділення опозиції, яка обрана до парламенту, повноваженнями контролю за правлячою партією шляхом обіймання посад голів окремих комітетів Верхов-

ної Ради України або призначення на посаду Генерального прокурора представника опозиції тощо³.

Очевидно, що реалізація зазначених пропозицій сприяла б оздоровленню політичної системи України, підвищила відповідальність політиків та державних чиновників за здійснення владних повноважень.

Водночас, якщо наведені обставини можна віднести до об'єктивних чинників, що викликають порушення принципів народовладдя та відповідальності держави перед суспільством, то існують ще й суб'єктивні чинники, що негативно впливають на їх здійснення. Це передусім слабкість громадянського суспільства, що проявляється у фрагментарності його активності, яка здійснюється переважно окремими пасіонарними особистостями за пасивної більшості. Причому результатами такої діяльності пасіонарних лідерів найчастіше користуються найменш гідні. Адекватною теорією, що пояснює феномен сьогоднішньої слабкості громадянського суспільства, на нашу думку, є соціологічна теорія соціальної аномії.

Її розробником вважають французького філософа та соціолога Е. Дюркгейма. Він розглядає аномію як різновид соціальної ентропії, коли розпадаються об'єктивні та суб'єктивні нормативно-ціннісні структури, що супроводжується послабленням чи повною атрофією їх регулятивних функцій. Це відбувається в умовах промислових, економічних та соціально-політичних криз, коли зайнята собою державна машина тимчасово усувається від вирішення нагальних соціокультурних, духовно-моральних завдань. У результаті цього у індивідів зникає почуття спільності, а з ним – і дух солідарності. Дезорганізаційні процеси всюди переходять у деструктивні, які впливають на людську поведінку не як процес їх соціалізації, а переважно як процес їх десоціалізації. Сплічч в глибинах людської підсвідомості агресивні зачатки, що перше успішно блокувалися цивілізаційними нормативними структурами, тепер, коли останні виявляються напівзруйнованими, стають безконтрольними і активно свідчать про себе безліччю різноманітних ексцесів імморального і протиправного характеру. Багато людей стають втягнуті в екстремальні умови, які загрожують їм моральними деформаціями, екзистенційними катастрофами, стражданнями, духовною і фізичною загибеллю. Крім того, небажання дотримуватись моральних і правових норм залишає індивідів без внутрішніх гарантій від небезпеки втрати людяності. У результаті вони залишаються незахищеними як перед силами зовнішнього соціального зла, так і перед злом, властивим їх власній природі⁴.

Теорію соціальної аномії розвинув американський дослідник Р. Мертон. Він установив, що в умовах кризи та дисфункції соціальної системи збільшується кількість індивідів, які для вирішення своїх життєвих завдань і досягнення власних цілей схильні використовувати засоби, що ведуть до успіху найкоротшим шляхом. Найчастіше використовуються протиправні засоби⁵. Цей висновок автора є надзвичайно актуальним для сьогоднішніх умов України, де поширеною практикою стала участь окремих членів громадянського суспільства (часто під гаслом «колишніх членів Майдану» та «учасників АТО») у рейдерських захопленнях різноманітних об'єктів власності.

Внаслідок цього різко зростає ступінь конфліктогеності соціальних відносин, відбувається масове падіння моралі, розгул злочинності, військові інциденти і т. п. Зло перетворюється на усюдисущу і часто анонімну силу. І

найнебезпечніше те, що відбувається небачений колись інтенсивний «проти-природний» соціальний відбір, у результаті якого найкращі з громадян опиняються на соціальному «дні» чи просто гинуть, а нагору спливають, знаходять багатство і владу гірші з них. Ті соціальні верстви, групи, індивіди, які в умовах стабільності перебували на соціальній периферії, тепер можуть бути виштовхнуті силою обставин і їх випадкових збігів у самий епіцентр подій і опинитися на ключових ролях у різних сферах і структурах⁶.

На жаль, і цей висновок має підтвердження у практиці функціонування як влади, так і громадянського суспільства України. Політична незрілість, інфантилізм є характерними рисами більшості депутатського корпусу, який прийшов до влади після Революції гідності. Уже зазначалось, до яких катастрофічних наслідків можуть призвести так звані пенсійна та медична реформи, за яку проголосували народні депутати України. Не додає оптимізму і заплановане реформування освіти, де передбачається зменшення навчального навантаження учнів через об'єднання викладання «точних» дисциплін (математики, геометрії, фізики, хімії, біології).

Викликає багато запитань і практика широкого залучення зовнішнього кредитування України міжнародними фінансовими структурами. Зрозуміло, що в умовах військового конфлікту та економічної рецесії без цих запозичень важко підтримувати як платіжний баланс, так і ефективно проведення всієї господарської політики в державі. Водночас не можна забувати про існуючі ризики співпраці з цими інституціями. Загальновідомою є книга американського автора Дж. Перкінсона «Сповідь економічного вбивці», де дуже рельєфно показані наслідки взаємодії країн третього світу з Міжнародним валютним фондом, Світовим банком, іншими міжнародними інституціями. Країни беруть кредити в цих установах, а потім не можуть за них розрахуватися, підпадаючи під вплив перших, а фактично під їх зовнішнє управління, тим самим втрачаючи власний суверенітет. З його слів, з початку 70-х – до початку 80-х років він працював у Еквадорі, Колумбії, Панамі, Перу, Індонезії, Єгипті, Індії. І всюди результати співпраці цих країн з цими структурами однакові: відбувається зростання зовнішньої заборгованості, спостерігається прогресуюча соціальна поляризація, економічна деградація та спрощення структури господарства, посилюється корупція, економіка йде в тінь⁷. На фоні недавніх укладених контрактів України зі Сполученими Штатами Америки (поставки вугілля, газу, електровозів) ці факти видаються принаймні такими, що підлягають серйозному аналізу, оскільки вкладаються в змальовану ним схему проникнення на ринки третіх країн американського капіталу. Крім цього, правдивість його слів вже підтверджує й практика взаємодії України з МВФ, коли нашої державі нав'язують проведення економічних реформ за рецептом цього фонду. Доволі тільки пригадати ініціативи останнього щодо підвищення пенсійного віку, збільшення для населення платні за газ тощо.

Взагалі країнам третього світу, а Україна швидко наближається до цього рівня, треба уважно спостерігати за діяльністю не тільки міжнародних економічних організацій, а й за діяльністю транснаціональних компаній, які вже виявляють інтерес до України. Йдеться, зокрема, про таку відому корпорацію, як «Монсанто». У 2001 р. вийшла книга німецьких авторів Вернера Клауса та Вайса Ганса «Чорна книга корпорацій», де останні закликали не вірити таким

міжнародним компаніям, оскільки вони мають на меті тільки свої інтереси, експлуатують дешеву робочу силу третіх країн, включаючи працю дітей, руйнують природне середовище.

Так, вони пишуть: «Транснаціональні корпорації говорять, що створюють робочі місця, рухають вперед економічний розвиток і підвищують рівень життя в країнах, де вони працюють. Не вірте. На кожне створене ними робоче місце припадає декілька ними зруйнованих. Вони витрачають мільйони на свій піар, але шкодують зайвий цент працівникам. Реалізуючи свій товар на світовому ринку, корпорації зацікавлені, щоб зарплата в країнах, де вони розгортають виробництво, залишалася гранично низькою. Вони заперечують проти соціальної підтримки населення, протестують проти спроб обмежити їх право забруднювати навколишнє середовище». Стосовно компанії «Монсанта» автори заявляють, що кошикнр спільно з партнерами прагне підпорядкувати своїм комерційним інтересам світовий аграрний ринок. Тим самим постачання сотень мільйонів людей продуктами харчування ставиться в залежність від свавілля мультимільйонерів⁸.

Таким чином, останнє дає можливість фіксувати існуючу на цьому етапі розвитку незрілість громадянського суспільства України. Дозволяючи владі внаслідок відсутності контролю за її діяльністю укладати міжнародні контракти, які несуть певний ризик для країни, воно тим самим ставить під загрозу власне існування як у фізичному, так і духовному сенсі. Вихід убачається тільки один – посилення контролю за функціонуванням влади, причому його здійснення необхідно проводити на постійній основі шляхом впровадження відповідних механізмів у Конституцію та законодавство України. Тобто збереження України можливе лише на шляху найбільш повної реалізації конституційного принципу народовладдя, оскільки представницька демократія у тій формі, що існує в Україні, містить дефекти у справі захисту прав громадян.

1. Бизнес-ассоциации объединились против предвыборного популизма. URL: <https://ghall.com.ua/2018/02/20/biznes-associacii-obedinilis-protiv-predvybornogo-populizma1/> (дата звернення 02.03.2018). – Назва з екрана. **2. Богиніч О. Л.** Український досвід розбудови держави: деякі теоретичні аспекти // Правова держава: щорічник наукових праць. 2015. Вип. 26. С. 93–101. **3. Война до последнего украинца:** [бесіда з народним депутатом України Є. Мураєвим / спілкувалась Лідія Денисенко]. URL: http://www.2000.ua/v-nomere/forum/mnenie/vojna-do-poslednegorukrainca6-1_1486118447.htm (дата звернення 02.03.2018). – Назва з екрана. **4. Цит. за: Руїнування суспільства.** Аномія / Соціологія. Навчальні матеріали онлайн. URL: http://pidruchniki.com/14940807/sotsiologiya/sotsiologiya_haosa (дата звернення 03.03.2018). – Назва з екрана. **5. Руїнування суспільства.** Аномія / Соціологія. Навчальні матеріали онлайн. URL: http://pidruchniki.com/14940807/sotsiologiya/sotsiologiya_haosa (дата звернення 03.03.2018). – Назва з екрана. **6. Руїнування суспільства.** Аномія / Соціологія. Навчальні матеріали онлайн. URL: http://pidruchniki.com/14940807/sotsiologiya/sotsiologiya_haosa (дата звернення 03.03.2018). – Назва з екрана. **7. Перкінсон Д.** Исповедь экономического убийцы. URL: <http://lifeinbooks.net/chto-pochitat/ispoved-ekonomicheskogo-ubiysyi-dzhon-perkins/> (дата звернення 03.03.2018). – Назва з екрана. **8. Клаус В. та Ваїс Г.** Черная книга корпораций. URL: https://royallib.com/read/verner_klaus/chernaya_kniga_korporatsiy.html#0 (дата звернення 03.03.2018). – Назва з екрана.

Boginich O. L. Civil society in Ukraine after the revolution of Dignity: lessons and prospects

Cause “Maidan” in Ukraine in late 2013, was the system dysfunct its political, legal, economic spheres. All of the above areas of activity of the political and economic class were subordinated to the purpose of profit in an illegitimate way: the political class is, by obtaining corrupt rents, economic – for the monopolization of the main economic areas of production and marketing. The losers were the vast majority of the population of Ukraine, which under the pressure of these factors decided on the actual rebellion against the existing order.

First the slogan “Maidan” was political demands aimed at the reformation of the government, later joined national. In other words, social protest grew into a national that carried certain risks deepening the confrontation.

Civil society in Ukraine before and after the revolution of Dignity was held a certain way – from social protests to the national painted. And the degree of the latter tends to its increase, especially in the light of events in the East of Ukraine. With regard to the social protests that have a political and economic component, the latter have not found their logical resolution. So, the tasks that were put before the public, remained unfulfilled.

Continues to be high levels of corruption, and at the highest levels of government, law enforcement system, despite the presence of new anti-corruption bodies, for the same reason proved ineffective, reform of the judiciary is held on the old methodological basis of legal positivism, where the number of scientists as the main adherents of the rule of law was artificially limited by applicable law. To these shortcomings of the functioning of the government, law enforcement system, despite the presence of new anti-corruption bodies, for the same reason proved ineffective, reform of the judiciary is held on the old methodological basis of legal positivism, where the number of scientists as the main adherents of the rule of law was artificially limited by applicable law. To these shortcomings of the functioning of the political and legal systems have added to the failure of the economic policies that have led to critical decline in living standards of the majority of citizens of Ukraine, reforms of the pension system and health care put on the brink of survival, the elderly, the youth of Ukraine has begun to travel abroad, how to study, and for the purpose of employment, losing hope for a positive Outlook at home. Similar processes are characteristic of middle-aged people who were always looking for a better life abroad, but now this trend with the acquisition of Ukraine’s so-called “besso” rapidly increased.

The reasons for this shameful state are the lack of systemic changes in the first place, the political system of Ukraine. Power was uncontrolled for more than a quarter of a century, and remains in this state until this time. If the first years of independence were characterized by the absence of civil society after the Orange revolution and the revolution of Dignity, the first have already announced their presence. But, unfortunately, the conclusions from the defeats it did not. Civil society continues to hope for “good”, “fair”, “smart” a king who after a popular uprising starts to deliver on its promises. However, in the case of the latter it is impossible to change (dismiss) – there are no appropriate legal mechanisms. This political and legal nonsense is specifically incorporated into the legal system of the country. As you know, before this time adopted the law on impeachment of the President, there are no legal mechanisms of accountability of MPs to their constituents and they are forced to passively watch as within 5 years of their rights massively violated on the part of the representative bodies. Question: who benefits from it - obviously rhetorical.

Thus, it is clear that democracy without feedback, the lack of permanent control over the actions of the government by civil society turns into its fiction, which allows corrupt politicians to collect the rent, using the affiliation to power.

Key words: *civil society, state, democracy, human rights, social anomie, the state language, control.*